

SWIETŁANA MUSIJENKO

Grodziński Uniwersytet Państwowy im. Janki Kupały
Białoruś

Adam Mickiewicz i Aleksander Puszkין w zwierciadle imagologii

Świeci się pomnik mój nad szklany Puław dach,
Przetrwa Kościuszki grób i Paców w Wilnie gmach,
Ni go łotr Wirtemberg bombami mocen zbić,
Ni świnia Austryjak niemiecką sztuką zryć.
Bo od Ponarskich gór i bliźnich Kowna wód
Szerzę się sławą mą aż za Prypeci bród.
Mnie w Nowogródku, mnie w Mińsku czytuje młodź
I nie leniwa jest przepisać wiele-kroć.
W folwarkach łaskę mam u ochmistrzyni cór,
A w braku lepszych pism, czyta mię nawet dwór!
Stąd mimo carskich gróźb, na złość strażnikom ceł,
Przemycą w Litwę Żyd tomiki moich dzieł¹.

Я памятник себе воздвиг нерукотворный,
К нему не зарастет народная тропа,
Вознесся выше он главою непокорной
Александрійского столпа.

SWIETŁANA MUSIJENKO – prof. dr hab., twórczyni pierwszej w historii edukacji białoruskiej katedry filologii polskiej, założycielka pierwszego na świecie muzeum Zofii Nałkowskiej, przewodnicząca Naukowo-Dydaktycznego Centrum Koordynacyjnego „Międzynarodowy Instytut Adama Mickiewicza”; organizatorka współpracy naukowo-dydaktycznej z uczelniami Polski, Rosji, Białorusi; autorka ponad 300 prac naukowych publikowanych w Polsce, Białorusi, Rosji, Szwajcarii, w tym książek: *Twórczość Zofii Nałkowskiej* (1989), *Polska powieść realistyczna w literaturze dwudziestolecia międzywojennego (lata 20.–30. XX wieku)* (2003), *Gatunkowo-stylistyczne poszukiwania w prozie polskiej lat 50. i 60. XX stulecia* (2015).

1 A. Mickiewicz, *Exegi munimentum aere perennius... Z Horacjusza* [w:] *Dzieła poetyckie*, t. 1, *Wiersze*, Warszawa 1983, s. 333–334.

Нет, весь я не умру – душа в заветной лире
 Мой прах переживет и тленья убежит –
 И славен буду я, доколь в подлунном мире
 Жив будет хоть один пиит.
 Слух обо мне пройдет по всей Руси великой,
 И назовет меня всяк сущий в ней язык,
 И гордый внук славян, и финн, и ныне дикой
 Тунгус, и друг степей калмык.
 И долго буду тем любезен я народу,
 Что чувства добрые я лирой пробуждал,
 Что в мой жестокий век восславил я Свободу
 И милость к падшим призывал².

Porównując fragmenty testamentów geniuszy i wieszczki polskiej i rosyjskiej literatury, pozwolę sobie podkreślić, że oba utwory zostały napisane w różnych miejscach świata, lecz w tych samych latach 30.: przez Adama Mickiewicza – w roku 1833, przez Aleksandra Puszkina – w 1836. Dla Puszkina ten rok okazał się ostatnim. Za kilka miesięcy zostanie zabity w pojedynku. Mickiewicz będzie żył jeszcze ponad 20 lat i będzie mógł sprawdzić zarówno wpływ swej twórczości na naród, jak i prawidłowość wybranego przez siebie przeznaczenia – bycia poetą. Na początku XXI stulecia Rosjanie o Puszkynie mówią: „Пушкин – это наше всё”. Taką samą rolę dla Polaków odgrywa Mickiewicz. Co łączy i co różni tych poetów w ujęciu współczesnych nam odbiorców ich piękna poetyckiego, obywatelskości, odwagi i... tolerancji wobec „innego”, „spokrewnionego”, ale się z nim niezgadającego?

Puszkina o Mickiewiczu pisał:

Он между нами жил
 Среди племени ему чужого; злобы
 В душе своей к нам не питал, и мы
 Его любили. Мирный, благосклонный...
 С ним
 Делились мы и чистыми мечтами
 И песнями (он вдохновен был свыше
 И свысока взирал на жизнь). Нередко
 Он говорил о временах грядущих,
 Когда народы, распри позабыв,
 В великую семью соединятся³.

Ten wiersz poeta rosyjski stworzył w roku 1834 po kilku latach pobytu Mickiewicza w Rosji, kiedy już minęły czasy ich przyjaźni i wzajemnego zrozumienia, kiedy we

2 А.С. Пушкин, *Стихотворения. Поэмы. Сказки*, Москва: Художественная литература, 1977, s. 396–397.

3 Тамże, s. 349.

wspomnieniach obu zostały tylko wiersze Mickiewicza o Puszkinię jako świadectwo ich braterstwa duchowego.

Z wieczora na dżdżu stali dwaj młodzieńce
 Pod jednym płaszczem, wzięwszy się za ręce:
 Jeden – ów pielgrzym, przybylec z zachodu,
 Nieznana carskiej ofiara przemocy;
 Drugi był wieszczem ruskiego narodu,
 Sławny pieśniami na całej północy.
 Znali się z sobą niedługo, lecz wiele –
 I od dni kilku już są przyjaciele.
 Ich dusze wyższe nad ziemne przeskody,
 Jako dwie Alpów spokrewnione skały,
 [.....]
 Chyląc ku sobie podniebne wierzchołki⁴.

Ten fragment pochodzi z części trzeciej *Dziadów* drezdeńskich, pisanych na emigracji w roku 1832. Czy można to uważać za zbieg okoliczności, czy jednak poeci tęsknili nawzajem i brakowało im możliwości spotkania?

W roku 1830 Puszkina skończył swoją wierszowaną powieść, którą częściej nazywają poematem – *Eugeniusz Oniegin*, ale trzy lata później poeta wraca do zdarzeń utworu, pisze kolejną, IX część i parę fragmentów z niej publikuje. Treścią jest niby przypadkowe spotkanie autora ze swoim bohaterem Onieginem, podróżującym po Krymie.

Спустя три года⁵, вслед за мною,
 Скитаясь в той же стороне,
 Онегин вспомнил обо мне⁶.

Po informacji, iż Oniegin odwiedził Taurydę, autor w *lirycznym rozważaniu* wspomina:

Там пел Мицкевич вдохновенный
 И посреди прибрежных скал
 Свою Литву воспоминал⁷.

W roku 1833 Mickiewicz prawie skończył najwybitniejsze dzieło swego życia – poemat (czyli powieść wierszowaną) *Pan Tadeusz*. Finał utworu ma charakter niemalże bajeczny, chociaż życie prezentowało inny układ zdarzeń. Dlatego ukończenie wielkich dzieł jest zasadniczo przeciwległe. Mickiewicz spodziewa się zwycięstwa

4 A. Mickiewicz, *Dzieła poetyckie*, t. 3, *Utwory dramatyczne*, Warszawa 1983, s. 275.

5 Czcionka pochylona – wyróżnienie zastosowane przez autorkę artykułu: S.M.

6 А.С. Пушкин, *Евгений Онегин. Драматические произведения. Романы. Повести*, Москва: Художественная литература, 1977, s. 191.

7 Tamże, s. 190.

ogólnego i szczęścia osobistego głównych bohaterów. Puszkina pokazuje samotność i fiasko w miłości *zbytecznego człowieka* Eugeniusza Oniegina. Koniec lat 20. i początek 30. XIX wieku były tragiczne i dla Rosjan (stłumienie powstania dekabrystów), i dla Polaków (klęska powstania roku 1830). W tych okolicznościach powstaje u obu poetów pesymistyczna wizja przyszłości. U Puszkina w wierszu-zwierzaniu *Przyjaciołom*:

Беда в стране, где раб и льстец
Одни приближены к престолу,
А небом избранный певец
Молчит, потупив очи долу⁸.

W tym utworze milczy poeta, którego car obdarzył łaską. W dramacie *Borys Godunow*, ukończonym w roku 1825 – znaczącym i tragicznym – milczy już cały naród⁹.

W pesymistycznej wizji przyszłości Mickiewicz sięga jeszcze dalej. Po *Dziadach* drezdeńskich (1832), w których wyraża on solidarność z „braćmi moskalami” – uczestnikami powstania dekabrystów, poeta pisze króciutki wiersz [*Gęby za lud krzyczące...*], a w nim wyraża swój niepokój:

Wszystko przejdzie. Po huk, po szumie, po trudzie
Wzmą dziedzictwo cisi, ciemni, mali ludzie¹⁰.

Wiersze obu poetów mają charakter zwierzenia, potajemnego zawiadomienia, cechuje je swoista intymność. Stworzone są po dużych epickich utworach odtwarzających huczną, głośną i tragiczną dla obu narodów przeszłość i teraźniejszość – *Borys Godunow* Puszkina i *Dziady* Mickiewicza. A dalej twórcy niby cichym głosem uprzedzają ludzkość o tym, co będzie: zamilczą poeci, zamilczą narody, będą rządzić „cisi, ciemni, mali ludzie”. I jest to chyba najbardziej niebezpieczne...

Małych form satyrycznych (epigramatów) obaj poeci używali dosyć często. Ten gatunek w literaturze ma długą historię, lecz Puszkina i Mickiewicza nadali mu sens polityczny. Dodajmy, że w twórczości Puszkina nabiera on szczególnej wagi. Przypomnijmy wiersz ośmieszający wysokich urzędników, nawet z kręgow bliskich carowi – *На Аракчеева*:

Всей России притеснитель,
Губернаторов мучитель
И Совета он учитель,
А царю он – друг и брат.
Полон злобы, полон мести,
Без ума, без чувств, без чести,
Кто ж он? Преданный без лестии,

8 A.C. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 266.

9 A.C. Пушкин, *Евгений Онегин*, dz. cyt., s. 274.

10 A. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 334.

<...> грошевой солдат.
 На Воронцова – сына британского посланника:
 Полу-милорд, полу-купец,
 Полу-мудрец, полу-невежда,
 Полу-подлец, но есть надежда,
 Что будет полным наконец.

Паситесь, мирные народы!
 Вас не разбудит чести клич.
 К чему стадам дары свободы?
 Их должно резать или стричь.
 Наследство их из рода в роды
 Ярмо с гремушками да бич¹¹.

Mickiewicz i Puszkina stosują w gatunku epigramatu różne środki artystyczne, ale u obu twórców jest to groteskowo-satyryczne odtworzenie rzeczywistości, czyli sytuacji społecznej, która sprzyja władzy podłych, pozbawionych zasad moralnych głupców, zobrazowanych właśnie w sposób groteskowo-satyryczny postaci. Obaj poeci tworzą nowy dla literatury wieku XIX rodzaj bohatera – *bohater zbiorowy*, który staje się popularny w pierwszej połowie XX wieku (Henri Barbusse, *Ogień*; Michaił Gorki, *Stara Izergil*). Oprócz bohatera zbiorowego Puszkina w epigramatach tworzy galerię indywidualnych satyrycznych postaci, określając ich imionami własnymi:

Мое собранье насекомых
 Открыто для моих знакомых...
 Вот Глинка – божия коровка,
 Вот Каченовский – злой паук,
 Вот и Свинын – российский жук,
 Вот Олин – черная мурашка,
 Вот Раич – мелкая букашка.
 Куда их много набралось!¹²

Lub wskazuje na taką cechę charakteru, która daje możliwość poznania realnego człowieka:

Недаром лик сей двуязычен.
 Таков и был сей властелин:
 К противочувствиям привычен,
 В лице и в жизни арлекин¹³.

11 A.C. Пушкін, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 147, 215, 187.

12 Tamże, s. 298.

13 Tamże, s. 296.

W podanym wyżej epigramacie Puszkina przedstawia cara Aleksandra I, utrwalonego w popiersiu Bertela Thorvaldsena w roku 1820. Pomnik ten rzeźbiony był specjalnie dla Warszawy i tam go postawiono.

Zauważalne paralele między losami dwu wielkich poetów epoki romantyzmu odnoszą się do okresu życia dojrzałego, kiedy obaj już rozumieli swoje przewodnictwo w procesie literackim oraz własną rolę w kształtowaniu intelektualnym swych narodów. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wspomniane na początku artykułu utwory poetów w tradycji horacjuszowego *Exegi monumentum*, czyli ich testamentów, w których zawarte zostało prawie jednakowe rozumienie popularności poety: „Mnie w Nowogródku, mnie w Mińsku czytuje młodź” (Mickiewicz); „Слух обо мне пройдёт по всей Руси великой” (Puszkina) – i misji wyznaczonej przez każdego z nich wobec swojego narodu:

Stąd mimo carskich groźb [...]

Przemyca w Litwę Żyd tomiki moich dzieł (Mickiewicz);

И долго буду тем любезен я народу,
 Что чувства добрые я лирой пробуждал,
 Что в мой жестокой век восславил я Свободу
 И милость к падшим призывал (Puszkina).

Podobną równoległość lub zbieżność zasad ideowo-artystycznych obu poetów można uzasadnić jedynie ich twórczością i jej znaczeniem dla ludzi. Zastanówmy się, czy takie podobieństwo zachodziło od urodzenia i młodości obu, czy ukształtowało się w wyniku znajomości, przyjaźni, a później rozbieżności ich dróg twórczych i życiowych.

Obaj pochodzili z kręgów inteligencji, lecz Mickiewicz – z drobnej, prowincjonalnej szlachty zaściankowej, Puszkina – z arystokracji stołecznej. Pradziadkiem poety rosyjskiego był ulubieniec cara Piotra – Murzyn Hanibal. Ojciec i stryj bawili się twórczością, pisywali ody, jednocześnie byli na tyle znaczącymi urzędnikami, że mogli Aleksandrowi zapewnić kształcenie w carskosielskim liceum. Szkoła ta podlegała władzom najwyższym i miała zadanie przygotować do pracy popleczników i stronników cara. Uczniowie wywodzili się z zamożnych kręgów arystokracji i ziemiaństwa. Nauczyciele natomiast stanowili elitę intelektualną Rosji, świetnie rozumiejącą wady władzy i wady układu społecznego państwa. Swoim wychowankom szczepili nie tylko rzetelną wiedzę, lecz i niezgodę na takie życie polityczne, a nawet wskazywali sposoby jego udoskonalenia. Okazało się, że pod okiem i bokiem cara urosła ekipa nie jego popleczników, lecz przeciwników ideowych – niektórzy z nich będą uczestniczyć w powstaniu dekabrystów.

Osiemnastolatek Aleksander Puszkina w odzie *Wolność* ogłosi swój stosunek do cara Aleksandra I, który udawał liberała i demokratę:

Самовластительный Злодей!
Тебя, твой трон я ненавижу,
Твою погибель, смерть детей
С жестокой радостью вижу.
Читают на твоём челе
Печать проклятия народы,
Ты ужас мира, стыд природы,
Упрёк ты Богу на земле¹⁴.

Mickiewicz natomiast uczęszczał do szkoły kościelnej w Nowogródku. To była głęboka prowincja – ale z burzliwą przeszłością – ze stołecznymi miastami Nowogródkiem i Grodnem. Jak wiadomo, Grodno w pewien sposób odegrało tragiczną rolę w historii Polski: tu odbył się tak zwany niemy sejm i został podpisany werdykt o zaborowych podziałach kraju. Adam Mickiewicz należał do pierwszego pokolenia, które wyrosło w niewoli. W wychowaniu młodzieży i szkolnym, i domowym utrzymywano zasadę protestu i nienawiści wobec zaborcy. Lata nauki szkolnej (1807–1815) upływały mu nie tylko na zdobywaniu wiedzy, ale i zabawach, takich jak u miejscowego ludu: stypy, wesela, gry młodzieżowe, śpiewy i słuchanie bajek, legend i piosenek ludowych. Niestety nie są znane początki jego twórczości z okresu nowogródzkiego.

I w tym jednak jest interesująca zbieżność „kształcenia” ludowego Mickiewicza i Puszkina. Obaj mieli nianie, które umiały śpiewać piosenki ludowe i bardzo kochały swoich wychowanków. Mickiewiczowska niania – pani Gąsiewska – śpiewała piosenki polskie i białoruskie, Puszkinińska Arina Rodionowna – rosyjskie. Obaj przyszli poeci mieli także służących. U Mickiewicza był to Błażej, który mimo wielu obowiązków lubił jednak opowiadać bajki, czym zyskał sobie przezwisko Ulises. Najczęściej robił to w stodole, gdzie słuchały go również dzieci miejscowych chłopów. Podobnego dziadźkę, Nikitę Kozłowa, miał i Puszkina. I od niego przyszły poeta nauczył się utworów folkloru, zwyczajów, bajek ludowych, które wykorzystywał później w swojej twórczości. To była zadziwiająca miłość: Kozłowa nawet odprowadzał Puszkina w ostatnią drogę, ponieważ uroczystego pochowania wielkiego poety władze i car sobie nie życzyli.

Znalazłam tylko jedną zasadniczą różnicę w dziecięcych losach poetów. Adam Mickiewicz był jednym z *kochanych* dzieci w rodzinie. Aleksander Puszkina natomiast był jedynym *niekochanym* przez matkę dzieckiem. Mały Adaś uwielbiał mamę i czuł się odwzajemniony w miłości, miał ulubioną zabawę – jeździł na trenie sukienki matki – oraz lubił opowiadać jej różne śmieszne historyjki. Natomiast na małego Saszę matka (zwana piękną Kreolką) patrzyła z nienawiścią, uważała go za wyrodka. Dziecko bało się matki i ukrywało od jej gniewu czy niezadowolenia w koszyku z niemi swej babci lub chowało głowę w spódnicy niani. W tym domu panowała intelektualna atmosfera, bogactwo, waga rodu, lecz nie było miłości i ciepła rodzinnego. Dlatego

14 Tamże, s. 119–130.

Adam Mickiewicz ze smutkiem i żalem opuszczał dom, wyjeżdżając na uniwersytet do Wilna, a Aleksander Puszkina dopiero w carskim liceum poznał przyjaźń i zaznał uznania nauczycieli.

Obaj mieli ukochanych wykładowców historii i literatury. Nieraz pisano o wpływach na dojrzewanie intelektualne Mickiewicza jego profesora historii Jochima Lelewela oraz filologów: Leona Borowskiego i Jana Śniadeckiego. Puszkina z reprezentantami nauki i kultury rosyjskiej widywał się od wczesnego dzieciństwa: przez dom rodziców przewijali się najwybitniejsi poeci, pisarze, naukowcy. Niektórzy z nich stali się później jego wykładowcami w liceum (Aleksander Galicz, Bazyli Żukowski).

Pierwsze utwory oficjalnie uznane za debiuty poetyckie Mickiewicza powstały w latach studiów na Uniwersytecie Wileńskim. W roku 1818 poeta opublikował pierwszy wiersz *Zima miejska*, mając w tym okresie już swoją „spuściznę” poetycką o charakterze klasycystycznym – *Mieszko, książę Nowogródka*, datowany przez autora w sposób oryginalny: (1817) 1819 roku. 21 maja. Wilno; *Dziewica z Orleanu*, składająca się z *Przedmowy* i *Pieśni piątej* (1817 i 1820) – ten utwór Mickiewicz oznacza jako „przekład z Woltera”; *Kartofla* (poemko we czterech pieśniach, 1819, Wilno – napisana była tylko pieśń pierwsza). Z okresu młodości zwraca uwagę utwór poetycki pod tytułem *Fragment*, datowany na lata 1819 i 1821, w którym poeta słaui ziemię ojczystą – nowogródzką. Do tego tematu, a głównie do tegoż uczucia i miłości do małej ojczyzny, Mickiewicz, będąc na emigracji, wróci w roku 1834 w swym najwybitniejszym utworze *Pan Tadeusz*. Spuścizna poetycka okresu debiutów składa się z 30 wierszy. Niestety nie dotrwały do naszych czasów utwory okresu nowogródzkiego i rękopiśmienna część twórczości studenckiej poety.

Co się tyczy „drukowanego” debiutu Puszkina, to pierwszy opublikowany wiersz ukazał się w roku 1814 – *К дъузу смухомворуи* (Do przyjaciela wierszopisa). W nim mamy dwie ciekawostki. Pierwsza to podpis nazwiska autora, który wygląda następująco: H.K.III.II. (N.K.Sz.P.); to spółgłoski z nazwiska Puszkina umieszczone w porządku odwrotnym. Druga tajemnica nierozszyfrowana do dzisiaj: komu z „wierszopisów” poeta poświęcił ten utwór? W źródłach naukowych wymieniono około dziesięciu nazwisk. I we wszystkich figuruje imię przyjaciela Puszkina, Kiuchelbekiera, porządnego człowieka i raczej przeciętnego twórcy. Pierwsze dziesięciolecie twórczości Puszkina jest dosyć obfite, składa się z ponad stu utworów. W tej kwestii poecie się powiodło, ponieważ w liceum słuchaczy nie tylko uczono układać wiersze, ale i popierano ich publikacje. Trzeba również pamiętać o bardzo wysokim poziomie uczelni i ogromnych możliwościach uczniów.

Dla obu poetów pierwsze dziesięciolecie ich twórczości, obejmujące okres debiutów, składa się z utworów, w których oddali hołd klasycyzmowi, ale też szukali w tym samym czasie nowych dróg twórczych, tym bardziej że mieli przykład nowości romantycznych w literaturze europejskiej – George’a Gordona Byrona. Puszkina powie jednak: „Нет, я не Байрон, я другой”. Pierwsze drukowane utwory i Mickiewicza, i Puszkina zachowały ślady klasycyzmu w strukturze zdania, w języku oraz w charakterze rymów i rytmów, lecz treść była nowa: to protest przeciwko władzom, tyranom,

dyktatorom. Wielka Rewolucja Francuska karmiła swymi owocami młode pokolenie twórców. W roku 1817 Mickiewicz napisał wiersz *Mieszko, książę Nowogródka*, zaznaczając, że to jest *Naśladowanie z Woltera*. Puszkini w tym samym roku ukończył swoją odę *Wolność*. Oba utwory nie mogły być opublikowane ze względu na cenzurę. Mickiewicz zwracał się do historii, ale wyraźnie podkreślając, że ma na myśli współczesną tragedię – utratę niepodległości.

Szarpią kraj wewnątrz rządy, a zewnątrz sąsiedzi.
 Mnogim ciężarem zgięty jęczy lud poddany,
 Lecz ten jęk o zamkowe odbija się ściany...
 A jeżeli książęcia uszu doszedł czasem,
 Był pogardzony albo słuchany nawiasem.
 Tak kraj w ostatniej zgubie, rządy w poniewierce,
 Dzemie książę, lud płacze, bogacą się zdziercę¹⁵.

Puszkini znał powieść Aleksandra Radziszczewa *Podróż z Petersburga do Moskwy*, zakazaną „na wiecznie” w Rosji. I jego wspaniała oda *Wolność* posiada ślady wpływu tej powieści:

Увы! куда ни брошу взор –
 Везде бичи, везде железы,
 Законов гибельный позор,
 Неволи немощные слезы;
 Везде неправедная Власть
 В сгущённой мгле предрассуждений
 Воссела – Рабства грозный Гений
 И Славы роковая страсть¹⁶.

Mickiewicz uważa, że przyczyną tragedii narodu jest niewola, utrata niepodległości państwa. Puszkini zaś sądzi, że w Rosji niewola i tyrania są odwieczne, ponieważ prawo jest podporządkowane carowi. Każda strofa tego wiersza jest wezwaniem do ludu, by walczyć o wolność i szanować prawo. Poeta nie jest zwolennikiem rewolucji, bo również ta Wielka Francuska bez żadnego sądu pozbawiła króla życia.

Восходит к смерти Людовик
 [.....]
 К кровавой плахе Вероломства.
 Молчит Закон – народ молчит,
 Падет преступная секира...¹⁷.

15 A. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 396.

16 А.С. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 118–119.

17 Tamże, s. 119.

W utworze *Mieszko, książę Nowogródka* i w odzie *Wolność* każdy z poetów po raz pierwszy w literaturze światowej stosuje zabieg artystyczny *kostiumu historycznego*, który będzie używany dopiero w literaturze XX wieku (Heinrich Mann w dylogii o królu Henryku Nawarskim, Jarosław Iwaszkiewicz *Czerwone tarcze* i inne).

Poetów w latach młodości zbliża jeszcze jeden temat – studenckiego braterstwa, które nigdy ich nie zawiodło. Tu można porównać *Odę do młodości* Mickiewicza i dwa wiersze Puszkina *Студенты* i *Вакхическая песня*. Każdy z tych utworów posiada bogaty „kontekst”. U Mickiewicza są to wczesne, o klasycystycznej zasadzie *Jamby* (na imieninach Józefów, Onufrego Pietraszkiewicza, Jana Czeczota) oraz *Jamby powszechnie*. Mamy tu dwa ważne motywy: pierwszy – to rozważanie młodego poety o konieczności odnowienia literatury; drugi – zawiera wezwanie do zjednoczenia młodych, odważnych ludzi, zjednoczenia do walki o odnowienie świata. I literatura ma zająć w tej walce poczesne miejsce:

Kto się pięścią obroni i jambem odgryzie? Nikt!¹⁸

W czasach nauki w liceum Puszkina dużo wierszy poświęcił swym nauczycielom, przede wszystkim Żukowskiemu, i przyjaciółom, z którymi się uczył: Delwigowi, Gorczakowowi, Kiuchielbekierowi. W wierszach tych autor nadaje bohaterom ciekawe charakterystyki twórcze, a także podkreśla swoje niezadowolenie ze świata i wyraża dążenie do jego odnowienia. To jest swoista tęsknota młodości, ale jednocześnie protest przeciwko utartym rytom, treściom i autorzytetom literackim.

[...] не тот поэт, кто рифмы плесть умеет
И, перьями скрыпя, бумаги не жалеет.
Хорошие стихи не так легко писать.
[.....]
Дмитриев, Державин, Ломоносов,
[.....]
Питают здравый ум и вместе учат нас.

Literaturą karmią się jednak i inni piszący książki, których nikt nie czyta:

Сколь много гибнет книг, на свет едва родясь!
[.....]
Никто не вспомнит их, не станет вздор читать,
И Фебова на них проклятия печать¹⁹.

Istnieje zasadnicza różnica między Mickiewiczem i Puszkinem w ocenie współczesnej im literatury. Mickiewicz pozycjonuje siebie jako wybitnego poetę:

Drobnych was ledwie z góry wzrokiem schwycić mogę²⁰.

18 A. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 464.

19 А.С. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 118–119.

20 A. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 455.

Przy tym wymienia imiona swych przyjaciół Jana, Onufrego, Tomasza, których uważa za mniej utalentowanych. Równych Adamowi nie było: „muzy go prześladują”, „Feb się sroży”. I nareszcie sam Adam wyznacza swoje miejsce w literaturze:

Precz, skromności fałszywe! Nie znacie Adama:
Jakaż z jego odejściem zrobi się tu jama!²¹

Puszkina, oprócz wymienionych nauczycieli i przyjaciół, wysoko ceniał talent młodego poety Fiodora Batiuszkowa i podtrzymał go w czasie kryzysu twórczego:

Мирские забывай печали,
Играй, тебя младой Назон,
Эрот и Грации венчали.
А лиру строил Аполлон²².

Zestawiając ideowo i artystycznie wiersze Puszkina i Mickiewicza okresu debiutów, warto podkreślić, że dosyć często obaj głosili podobne poglądy na życie, politykę, twórczość. W 1820 roku Mickiewicz pisze słynną *Odeę do młodości*, w której wyraża nadzieję na zwycięstwo wolności:

Wyjdzie z zamętu świat ducha:
Młodość go pocznie na swoim łonie,
A przyjaźń w wieczne skojarzy spojnie.

Pryskają nieczułe lody
I przesady światło ćmiące;
Witaj, jutrzeńko swobody,
Zbawienia za tobą słońce!²³

W 1825 roku Puszkina pisze *Вакхическую песню*, w której słaui światło ducha, mądrość i wolność.

Да здравствуют музы, да здравствует разум!
Ты, солнце святое, гори!
Как эта лампада бледнеет
Пред ясным восходом зари,
Так ложная мудрость мерцает и тлеет
Пред солнцем бессмертным ума.
Да здравствует солнце, да скроется тьма!²⁴

21 Tamże, s. 465.

22 А.С. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 47.

23 A. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 16.

24 А.С. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 231.

Warto tu przytoczyć utwory obu poetów, ponieważ byli członkami postępowych stowarzyszeń: Puszkina – Arzamasu²⁵, w którym wybitni działacze rosyjskiej kultury i nauki walczyli z obskurantyzmem i wstecznictwem, Mickiewicza, jak wiadomo, należał do kilku organizacji – Promieniści, Filareci, Filomaci – które były prześladowane przez władzę zaborczą. Mickiewicz stworzył *Pieśń filaretów*, opiewając wolność, młodość i podkreślając w niej bardzo ważną myśl:

Po co tu obce mowy,
Polski pijemy miód;
Lepszy śpiew narodowy
I lepszy bratni ród.

W ksiąg greckich, rzymskich steki
Wlazłeś, nie żebyś gnił;
Byś bawił się jak Greki,
A jak Rzymianin bił.

Ot tam siedzą prawnicy,
I dla nich puchar staw,
Dzisiaj trzeba prawicy,
A jutro trzeba praw²⁶.

Te trzy najważniejsze strofy są niby schowane w tekście poetyckim, opiewającym bujającą, młodzieżową wesołość. Puszkina na zesłaniu pisze jubileuszowy wiersz *19 października*. Minęło dziesięć lat od dnia ukończenia liceum, a osamotniony poeta wspomina przyjaciół, sławne braterstwo młodych:

Друзья мои, прекрасен наш союз!
Он как душа неразделим и вечен –
Неколебим, свободен и беспечен
Срастался он под сенью дружных муз.
Куда бы нас ни бросила судьбина,
И счастье куда б ни повело,
Всё те же мы: нам целый мир чужбина;
Отечество нам Царское Село.

Puszkina, pisząc o swoim zesłaniu, stosuje wybieg mowy ezopowej (dlatego utwór ten mógł być opublikowany):

25 Na czele tego towarzystwa literackiego, walczącego o odnowienie języka rosyjskiego i literatury, stał znany historyk i pisarz Nikołaj Karamzin. Wstecznikom natomiast przewodził Aleksander Szyszkow, który uważał, że wraz z obcymi wyrazami w języku do Rosji wkracza rewolucja.

26 A. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 17.

Когда постиг меня судьбины гнев,
 Для всех чужой, как сирота бездомный,
 Под бурею главой поник я томной,

...a jednocześnie mówi o wadze piękna i twórczości:

Служенье муз не терпит суеты;
 Прекрасное должно быть величаво:
 Но юность нам советует лукаво,
 И шумные нас радуют мечты²⁷.

W młodzieńczych wierszach Mickiewicza i Puszkina jeszcze nie było programu nowego kierunku literatury, ale analiza twórczego natchnienia. U Mickiewicza „Krew się pali, łeb szumi, ręka k'pióru rwie się!”²⁸, Puszkina zaś przeanalizował prawie cały proces twórczy:

забываю мир – и в сладкой тишине
 Я сладко усыплен моим воображеньем,
 И пробуждается поэзия во мне:
 Душа стесняется лирическим волненьем,
 Трепещет и звучит, и ищет, как во сне,
 Излиться наконец свободным проявленьем –
 И тут ко мне идет незримый рой гостей,
 Знакомцы давние, плоды мечты моей.

И мысли в голове волнуются в отваге,
 И рифмы легкие навстречу им бегут,
 И пальцы просятся к перу, перо к бумаге,
 Минута – и стихи свободно потекут²⁹.

U Puszkina proces twórczy wygląda jak rozważna analiza stanu duszy twórcy. U Mickiewicza – to uniesienie twórcze, zryw uczuć w momencie tworzenia, chwila natchnienia, ponieważ przedstawia stan duszy dwudziestolatka. Puszkina natomiast był już znanym, dojrzałym twórcą, mającym 34 lata. Różnica wieku uzasadnia różnicę odbioru życia i stosunku do procesu twórczości.

Okres debiutów u obu poetów można uważać za zakończony na początku lat 20. Swoistym pożegnaniem z regułami klasycyzmu były walki ideowe z tradycjonalistami, zwolennikami dawnych, skostniałych form twórczości, z pewną artystyczną ostrożnością reprezentantów starszego pokolenia. Przede wszystkim zaś twórczość obu tych najwybitniejszych poetów stała się dowodem oryginalności i nowości – zarówno dla ich narodów, jak i dla całego świata literatury. W roku 1822, mając 23 lata,

27 А.С. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 232–234.

28 А. Mickiewicz, *Wiersze*, dz. cyt., s. 464.

29 А.С. Пушкин, *Стихотворения...*, dz. cyt., s. 347.

Adam Mickiewicz wydał tom *Ballady i romanse*. Opublikowany pod nazwą *Poezje*, będzie nowością w literaturze całego cywilizowanego świata. Aleksander Puszkina, mając 22 lata, w roku 1820 obudzi zachwyty wydaniem romantycznego poematu *Ruslan i Ludmiła*, od którego rozpocznie się romantyzm w literaturze rosyjskiej. Obaj poeci, wykorzystując legendy i motywy folklorystyczne swoich narodów, podnieśli je do rangi wysokiej, wytwornej, pięknej literatury. Podobnych dzieł nie było przed nimi ani w polskiej, ani w rosyjskiej literaturze.

Bibliografia

Mickiewicz A., *Dzieła poetyckie*, t. 1, *Wiersze*, Warszawa: Czytelnik, 1983.

Mickiewicz A., *Dzieła poetyckie*, t. 3, *Utwory dramatyczne*, Warszawa: Czytelnik, 1983.

Пушкин А.С., *Евгений Онегин. Драматические произведения. Романы. Повести*, Москва: Художественная литература, 1977.

Пушкин А.С., *Стихотворения. Поэмы. Сказки*, Москва: Художественная литература, 1977.

Adam Mickiewicz and Alexander Pushkin in Imagological Perception

SUMMARY

The article deals with the analysis of Romantic development in Adam Mickiewicz's and Alexander Pushkin's early works and "wills." The analysis regards comparative-typological and imagological aspects, and the poets' roles and missions are reviewed against the backdrop of their national literatures, as well as world's cultural heritage.

KEYWORDS: Adam Mickiewicz, Alexander Pushkin, will, artworks, brotherhood, rebellion, tyranny, liberty